

АНОТАЦІЯ

Фєрьєва Н.П. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо начальника (стаття 405 Кримінального кодексу України). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – ВНЗ «Національна академія управління». Київ, 2023.

Дисертаційна робота спрямована на підготовку науково обґрунтованих пропозицій, що покликані удосконалити означені кримінально-правові норми (ст. 405 КК України) та суміжні правовідносини, а також підвищення ефективності кримінального права саме у сфері військових правовідносин, пов'язаних із порядком підлеглих та дотриманням військової дисципліни, що передбачають бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами Збройних Сил України та іншим законодавством України.

Зміст дисертаційної роботи ґрунтується на основі комплексної та системної кримінально-правової характеристики військового кримінального правопорушення, передбаченого ст. 405 КК України.

Дослідження виконано у межах актуального на сьогодні для України періоду, коли Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, увесь Український народ відстоюють своє право на існування бути суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

У результаті здійсненого наукового аналізу теоретичного стану означеної проблеми, її законодавчого регулювання, а також практики застосування чинного законодавства, було надано важливі й істотні пропозиції для науки кримінального права, сформульовані нові положення та висновки.

Під час проведеного дослідження проведено наскрізний огляд законодавчого матеріалу, у якому наявні вказівки на положення щодо військового кримінального правопорушення за ст. 405 КК України, проаналізовано усі 203 вироки, оприлюднені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, винесених з 2011 по 2022 рр. у частині кримінальної

відповідальності за погрозу або насильство щодо начальника та опитано 277 респондентів щодо означеної проблеми.

У ході дослідження встановлено витоки кримінальної відповідальності за військове кримінальне правопорушення – погроза або насильство щодо начальника та сучасний стан проблеми (розділ 1).

Конкретизовано, що суспільна небезпечність військового злочину за ст. 405 КК України характеризується високим рівнем небезпеки, як для військового середовища, так і для воєнної безпеки держави в цілому, що має бути визначальним для посилення боротьби кримінально-правовими засобами із військовою злочинністю.

У другому розділі дисертаційної роботи досліджено об'єктивні, а також суб'єктивні ознаки військового кримінального правопорушення, передбаченого ст. 405 КК України. З'ясовано наявні погляди щодо родового об'єкта військового злочину за ст. 405 КК України та конкретизовано безпосередній об'єкт цього злочину в основі якого є суспільні відносини у військовій сфері, посягання на які порушує відносини субординації між командирами/начальниками і підлеглими їм військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження ними зборів, спрямованими на порушення військового правопорядку і пов'язане з посяганням на відносини підлеглості, а також на життя і здоров'я командирів і начальників всіх рівнів.

Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом, крім життя і здоров'я особи начальника/командира, є його честь, гідність як фізичної особи в разі погрози психологічного чи фізичного посягання на нього, а також статус військовослужбовця, який зобов'язує його бути захисником суспільних інтересів.

Структурними елементами суспільних відносин безпосереднього об'єкта військового злочину – погроза або насильство щодо начальника є *суб'єкти (носії) цих відносин*. З одного боку – це військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, які відповідно до ст. 29-30 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України є підлеглими, а також особи, визначені законом і інші особи не зазначені конкретно законодавцем за

співучасть у цьому злочині як організатори, підбурювачі чи пособники. З іншого боку – начальники і командири всіх рівнів, які є єдиноначальниками у відповідних підрозділах органів військового управління і військового командування стосовно підлеглих їм військовослужбовців, наділених безпосередніми (конкретними) повноваженнями згідно відповідних положень статутів Збройних Сил України, інших актів законодавства.

Предметом відносин військового злочину – погроза або насильство щодо начальника є стосунки (умови), які забезпечують недоторканність особи начальника / командира зі сторони підлеглих у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби. І в цьому, зокрема, проявляється соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин, важливою ознакою якого є обов'язок правомірної поведінки суб'єктів відносин.

В дисертаційній роботі запропоновано назву статті 405 КК, а також диспозиції частин 1-2 цієї статті доповнити словом «командир» у наступній редакції :

«Стаття 405. Погроза або насильство щодо *командира* або начальника

1. Погроза вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв *командирові* або начальникові, *іншій особі, яка виконує їх повноваження у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби*, або знищенням чи пошкодженням їх майна у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби,-

2. Заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв або вчинення інших насильницьких дій щодо *командира* або начальника, *іншої особи, яка виконує їх повноваження, у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби,-*».

Суб'єктами військових злочинів, передбачених ч. 1-4 ст. 405 КК, можуть бути за умови їх вчинення, громадяни України (військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів), а в окремих випадках, визначених чинним законодавством, іноземці та особи без громадянства, придатні за станом здоров'я і віком до військової служби, а також інші особи, визначені законом, у разі порушення відносин підлеглості, які є

одним із базових принципів будівництва і керівництва Збройними Силами України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України.

Суб'єктивна сторона злочину, пов'язаного з погрозою або насильством щодо начальника, характеризується умисною виною у виді прямого умислу, що підтверджується змістом всієї кількості обвинувальних вироків, оскільки вчинення зазначених дій можливе лише за умови, що суб'єкт цього злочину усвідомлював суспільно небезпечний характер своєї незаконної дії, передбачав її суспільно небезпечні наслідки для військового правопорядку, посягаючи на особу начальника / командира і бажав спричинення негативних наслідків для їх авторитету, здоров'я або життя.

У третьому розділі дисертаційної роботи досліджено спеціальні питання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо начальника. Результатом їх аналізу є пропозиція диспозицію ч. 4 ст. 405 КК доповнити особливо кваліфікуючими ознаками «повторно», «із застосуванням боєприпасів чи інших предметів», «що спричинили тяжкі наслідки» і викласти у наступній редакції:

«4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені групою осіб, або повторно, або із застосуванням зброї, боєприпасів чи інших предметів, або спричинили тяжкі наслідки, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці,-».

Крім того, у разі вчинення погрози або насильства щодо начальника, коли такою особою є начальник у статусі військовослужбовця Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, має місце дія, яка посягає на суспільні відносини, які мають ознаки двох безпосередній об'єктів, характерних злочинам за ст. 345 («Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу») і 405 КК. Диспозиція злочинів за ст. 345 КК передбачає, що посягання, в разі вчинення зазначеного злочину, спрямоване проти працівника правоохоронного органу, якими є військовослужбовці Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Основним безпосереднім об'єктом злочину за ст. 345 КК є «нормальна діяльність правоохоронних органів, їх авторитет, а додатковим об'єктом – психічна недоторканність працівників правоохоронних органів або їх

близьких родичів, їх здоров'я». Коли ж розглядається зміст безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 405 КК, то мова йде про суспільні відносини, які захищають порядок підлеглості, закріплений в ст. 28-34 («Начальники та підлеглі, старші та молодші за військовим званням») Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України. Таким чином має місце одночасне посягання на два різні безпосередні об'єкти злочинів, які знаходяться в різних розділах Особливої частини КК. За таких обставин вчинене підлягає кваліфікації з урахуванням вимог ст. 33 КК за правилами ідеальної сукупності вчинених злочинів за ст. 345 і 405 КК України.

Образа або наклеп підлеглого щодо командира або начальника словами, жестами, письмово або іншими діями з метою спричинити шкоду його честі або гідності має передбачати адміністративну відповідальність як за вчинення військового адміністративного правопорушення за умови, що вони (дії підлеглого) не є злочином, тобто не містять ознак реальної погрози для здоров'я і життя командира або начальника.

З цією метою запропоновано доповнити главу 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення наступними положеннями:

«Стаття 172-21. Наклеп щодо командира або начальника» - наклеп, тобто поширення у будь-якій формі завідомо неправдивих вигадок, які ганьблять особу командира чи начальника, або іншу особу, яка виконує їх повноваження у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби» та статтею 172-22. («Образа командира або начальника») - образа, тобто умисне приниження честі і гідності командира чи начальника, або іншу особу, яка виконує їх повноваження у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби».

У четвертому розділі дисертаційної роботи досліджено заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили військовий злочин – погроза або насильство щодо начальника.

Аналіз судової практики (2014-2021 р.) за вчинення злочинів за ч. 1-4 ст. 405 КК України свідчить, що в переважній більшості суди виносили покарання щодо більшості з 177 засуджених військовослужбовців, які були не співмірними із суспільною небезпекою погроз і насильства проти командирів/начальників і не

враховували відповідним чином, що вказані злочини вчинялись під час дії на території держави особливого періоду, що є обставиною, яка обтяжує покарання, коли проти України нині здійснюється агресивна війна зі сторони російської федерації. Тому, кримінальна політика судів при розгляді військових кримінальних правопорушень (злочинів за ст. 405 КК) підлягає корегуванню в сторону суворості відбування винесених покарань, більшої їх ефективності (обвинувальних вироків) на запобігання кримінальним правопорушенням серед військовослужбовців.

Одночасно практика застосування судами України вимог ст. 45-49 КК України свідчить, що зазначені підстави звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців за вчинення злочинів, передбачених ч. 1-4 ст. 405 КК, не застосовувались, оскільки посягають на базовий принцип військової структури - єдиноначальність, який є, поряд з іншими, основою для військової дисципліни.

Крім того, аналіз судової практики свідчить про необхідність підвищення мінімальної межі покарання у виді позбавлення волі на певний строк за ч. 4 ст. 405 КК України з 5-ти до 6-ти років за вчинення погрози або насильства щодо начальника, вчинені групою осіб, або повторно, або із застосуванням зброї чи боєприпасів, або спричинили тяжкі наслідки, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці.

На підставі проведеного аналізу необхідно:

- сформулювати поняття, суть і зміст військово-кримінальної політики щодо військовослужбовців, які вчинили військові злочини і, зокрема, за ст. 405 КК України;

- визначити принципи, завдання і основні напрямки реалізації військово-кримінальної політики;

- поглибити наукові дослідження індивідуалізації і диференціації кримінальної відповідальності військовослужбовців;

- реанімувати систему і структуру органів військової юстиції як інститутів військово-кримінальної політики в Україні.

За характером й змістом дослідження дисертаційна робота є першою в Україні всебічною комплексною та системною науково-дослідною працею, що присвячена кримінальній відповідальності за погрозу або насильство щодо начальника за ст. 405 КК України. Конкретний внесок у наукове розроблення даної проблеми полягає у формулюванні науково обґрунтованих пропозицій, що спрямовані на удосконалення означених кримінально-правових норм (ст. 405 КК України), а також підвищення ефективності й регулятивної сутності кримінального права саме в означеній сфері.

Ключові слова: військове кримінальне правопорушення, військовий злочин, погроза або насильство щодо начальника, порядок несення або проходження військової служби, кваліфікація військового правопорушення, воєнна безпека України, склад військового злочину.

SUMMARY

Fierieva N.P. Criminal liability for threat or violence against a superior (Article 405 of the Criminal Code of Ukraine). – Qualifying scientific work as the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 "Law".
– National Academy of Management. Kyiv. 2023

This dissertation is aimed at preparing scientifically based proposals aimed at improving the said criminal law provisions (Article 405 of the CC of Ukraine) and related legal relations, and also at improving the efficiency of criminal law specifically in the area of military legal relations related to the chain of command and compliance with military discipline, which provide for impeccable and strict compliance by all servicemen with the procedure and rules established by the statutes of the Armed Forces of Ukraine and other legislation of Ukraine.

The content of this dissertation is based on a comprehensive and systematic criminal law characterisation of the military criminal offence under Article 405 of the Criminal Code of Ukraine.

The research was carried out within the framework of the current period for Ukraine, when the Armed Forces of Ukraine, other military formations established in accordance with the laws of Ukraine, and the entire Ukrainian people are defending their right to exist as a sovereign, independent, democratic, social, and legal state.

As a result of the scientific analysis of the theoretical state of the issue, its legislative regulation, and the practice of application of current legislation, the author makes important and substantial proposals for the science of criminal law, and formulates new provisions and conclusions.

In the course of the study, the author conducted a cross-cutting review of the legislative material containing references to the provisions on military criminal offences under Article 405 of the Criminal Code of Ukraine, analysed all 203 verdicts published in the Unified State Register of Court Decisions of Ukraine delivered between 2011 and 2022 in terms of criminal liability for threatening or violence against a superior, and interviewed 277 respondents on the issue.

The study established the origins of criminal liability for the military criminal offence of threatening or using violence against a superior and the current state of the problem (Section 1).

The author specifies that the social danger of a military offence under Article 405 of the CC of Ukraine is characterised by a high level of danger both for the military environment and for the military security of the State as a whole, which should be decisive for strengthening the fight against war crime by criminal law means.

The second chapter of the thesis examines the objective and subjective features of the military criminal offence under Article 405 of the CC of Ukraine. The author clarifies the existing views on the generic object of a war crime under Art. 405 of the Criminal Code of Ukraine and specifies the direct object of this crime based on public relations in the military sphere, an encroachment on which violates the relations of subordination between commanders/leaders and subordinate servicemen, persons liable for military service and reservists during their training aimed at violation of military law and order and is associated with an encroachment on the relations of subordination, as well as on the life and health of commanders and leaders of all levels.

An additional mandatory direct object, in addition to the life and health of the person of the superior/commander, is his honour, dignity as an individual in case of a threat of psychological or physical attack on him, as well as the status of a serviceman, which obliges him to be a defender of public interests.

The structural elements of the social relations of the direct object of a military crime - a threat or violence against a superior - are the *subjects (carriers) of these relations*. On the one hand, these are servicemen, persons liable for military service and reservists during training, who are subordinate in accordance with Articles 29-30 of the Statute of Internal Service of the Armed Forces of Ukraine, as well as persons defined by law and other persons not specifically mentioned by the legislator for complicity in this crime as organisers, instigators or aiders. On the other hand, chiefs and commanders of all levels who are the sole commanders in the relevant units of military administration and military command in relation to their subordinate servicemen, who are vested with direct (specific) powers in accordance with the relevant provisions of the statutes of the Armed Forces of Ukraine and other legislative acts.

The subject of the relationship of a military crime - threat or violence against a superior is the relationship (conditions) that ensure the inviolability of the person of a superior / commander by subordinates in connection with the performance of their military service duties. And this, in particular, manifests *social connection* (socially significant activity) as the content of relations, an important feature of which is the obligation of lawful behaviour of the subjects of relations.

In this thesis, it is proposed to supplement the title of Article 405 of the CC, as well as the dispositions of Parts 1-2 of this Article with the word "commander" in the following wording:

"Article 405. Threat or violence against a *commander* or superior:

1. Threatening to kill or inflict bodily harm or beatings on a *commander* or superior officer, or *other person exercising their authority in connection with the performance of their military service duties*, or to destroy or damage their property in connection with the performance of their military service duties,-

2. Infliction of bodily harm, beatings or other violent acts against a *commander* or superior, or *other person exercising their authority*, in connection with the performance of their military service duties.-

Subjects of war crimes under parts 1-4 of Art. 405 of the CCU may be, subject to their commission, citizens of Ukraine (servicemen, persons liable for military service and reservists during training), and in certain cases, as defined by the current legislation, foreigners and stateless persons fit for military service by health and age, as well as other persons defined by law, in case of violation of the relationship of subordination, which is one of the basic principles of construction and management of the Armed Forces of Ukraine, other military formations established in accordance with the laws of Ukraine.

The subjective side of the offence of threatening or using violence against a superior is characterised by intentional guilt in the form of direct intent, which is confirmed by the content of the entire number of convictions, since the commission of these actions is possible only if that the perpetrator of this crime was aware of the socially dangerous nature of his/her illegal action, foresaw its socially dangerous consequences for military order, encroaching on the person of the superior/commander and wished to cause negative consequences for their authority, health or life.

The third section of the thesis examines special issues of criminal liability for threatening or using violence against a superior. The result of their analysis is the proposal to supplement the disposition of Part 4 of Art. 405 of the CC with special qualifying features "repeatedly", "with the use of ammunition or other objects", "which caused grave consequences" and to set out in the following wording:

"4. Acts envisaged by parts one or two of this Article, committed by a group of persons, or repeatedly, or with the use of weapons, ammunition or *other objects*, or *which caused grave consequences*, or in martial law or in a combat situation,-“

In addition, in the case of a threat or violence against a superior, when such a person is a superior in the status of a serviceman of the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine, an action is committed that encroaches on public relations, which have the characteristics of two direct objects characteristic of crimes under Articles 345 ("Threat or violence against a law enforcement officer") and

405 of the CC. The disposition of crimes under Art. 345 of the CC stipulates that the offence, if committed, is directed against a law enforcement officer, which are military personnel of the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine. The main direct object of the offence under Article 345 of the CC is "normal activity of law enforcement agencies, their authority, and an additional object is the mental integrity of law enforcement officers or their close relatives, their health". When considering the content of the direct object of the offence under Article 405 of the CC, we are talking about social relations that protect the order of subordination enshrined in Articles 28-34 ("Superiors and subordinates, senior and junior in military rank") of the Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine. Thus, there is a simultaneous encroachment on two different direct objects of crimes, which are located in different sections of the Special Part of the CC. In such circumstances, the offence is subject to qualification in accordance with the requirements of Article 33 of the CC according to the rules of the ideal totality of crimes under Articles 345 and 405 of the CC of Ukraine.

Insult or slander of a subordinate against a commander or superior by words, gestures, in writing or other actions with the aim of causing damage to his/her honour or dignity should be subject to administrative liability as a military administrative offence, provided that they (the subordinate's actions) do not constitute a crime, i.e. do not contain signs of a real threat to the health and life of the commander or superior.

To this end, it is proposed to supplement Chapter 13-B of the Code of Ukraine on Administrative Offences with the following provisions:

"Article 172-21. Defamation of a commander or superior" - defamation, i.e. dissemination in any form of deliberately false statements that defame the person of a commander or superior, or another person who exercises their authority in connection with the performance of their military service duties" and Article 172-22. ("Insult to a commander or superior") - insult, i.e. deliberate humiliation of the honour and dignity of a commander or superior, or other person exercising their authority in connection with the performance of their duties in military service".

The fourth chapter of the thesis examines the criminal law measures applied to persons who have committed a military offence of threatening or using violence against a superior.

The analysis of court practice (2014-2021) for crimes under parts 1-4 of Art. 405 of the Criminal Code of Ukraine shows that, in the opinion of the thesis, the courts overwhelmingly sentenced the majority of 177 convicted servicemen to punishments that were disproportionate to the public danger of threats and violence against commanders/superiors and did not take into account that these crimes were committed during a special period on the territory of the state, which is a circumstance that aggravates punishment when the Russian Federation is currently waging an aggressive war against Ukraine. Therefore, the criminal policy of the courts when considering military criminal offences (crimes under Article 405 of the CCU) should be adjusted towards the severity of the sentences imposed, their greater effectiveness (convictions) in preventing criminal offences among military personnel.

At the same time, the practice of application by the courts of Ukraine of the requirements of Articles 45-49 of the CC of Ukraine shows that these grounds for exemption from criminal liability of servicemen for committing crimes under Parts 1-4 of Article 405 of the CC have not been applied, as they encroach on the basic principle of the military structure - unity of command, which is, among other things, the basis for military discipline.

In addition, the analysis of court practice shows the need to increase the minimum penalty of imprisonment for a fixed term under Part 4 of Article 405 of the CC of Ukraine from 5 to 6 years for threats or violence against a superior committed by a group of persons, or repeatedly, or with the use of weapons or ammunition, or which caused grave consequences, or in martial law or combat situations.

Based on the analysis, it is necessary to

- to formulate the concept, essence and content of military criminal policy in relation to servicemen who have committed war crimes and, in particular, under Article 405 of the CC of Ukraine

- to define the principles, tasks and main directions of implementation of military criminal policy;

- to deepen scientific research on individualisation and differentiation of criminal liability of servicemen;
- to revive the system and structure of military justice bodies as institutions of military criminal policy in Ukraine.

By the nature and content of the study, the thesis is the first comprehensive and systematic research work in Ukraine on criminal liability for threatening or using violence against a superior under Article 405 of the Criminal Code of Ukraine. The specific contribution to the scientific development of this issue is the formulation of scientifically sound proposals aimed at improving the specified criminal law provisions (Article 405 of the CC of Ukraine), as well as at increasing the efficiency and regulatory nature of criminal law in this particular area.

Key words: military criminal offence, military crime, threat or violence against a superior, procedure for performing or completing military service, qualification of a military offence, military security of Ukraine, corpus delicti of a military crime.